

A Vér városa: Ady „útraválása” Péter I. Zoltán:
 Ady és Léda – Egy szerelem története;
 Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon
 Noran Kiadó, Bp., 2007.

Adyt s a „modern” magyar irodalmat lelkesen üdvözölte a francia *Romain Rolland*, majd *Aurélien Sauvageot* *Franz Kafka* figyelt rá s épült e művekből, az angol *George Frederick Cushing* pedig három évtizede így fogalmazott a Nyugatról: „...minőségi folyóirat volt, a huszadik század legérdekesebb és egyben leeurópaibb magyar szépirodalmi folyóirata, egy kivételes kor kivételes teljesítménye.” Nem szükséges nevesítenem, de biztosan állítom, hogy a Nyugattal összemérhetetlen, sokkal szerényebb teljesítményekből az „önadminisztrációhoz” klaszsisokkal jobban értő nációk nemzetközi elismertséget tákolnának.

Nagyvárad Ady regénytöredékének címével szólva, A Vér városa, Dutka Ákos emlékezését idézve, „A Holnap” városa. Számos más emlékező elnevezését is sorolhatnánk persze a magyar századforduló e kétségkívül egyik leginkább polgárosodó, európaizálódó partiumi poliszának. Péter I. Zoltán is említ néhányat a két valóban „regényes”, olvasmányosan megírt – nagyon helyesen a megjelentetésüket az évfordulókra időzítette – könyvében. Természetes, hogy a kötetekben sok szó esik A Holnap köréről, magáról az összeállításról, születéséről, utóéletéről (*A Holnap-vita*, *A duk-duk affér* stb.). Értékes portrékat kapunk az antológiák szerzőiről, akik különböző művészi színvonalon alkotva bár, de – Ilia Mihály álláspontjával egyetértve használom a kifejezést – a „Nyugat-mozgalomhoz” kötődtek. Nem felesleges talán emlékeztetésül itt leírni az első, az 1908-as, a szerkesztő, Antal Sándor bevezetőjével kiadott antológiában szereplők nevét: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka.

Péter I. Zoltán Nagyvárad hely- és építészettörténetének kutatója. Munkája kapcsán lépten-nyomon a város irodalmi hagyományaival találkozott. A Szabadság vagy a Nagyvárad Napló évfolyamait lapozva – mi már ritkán tehetjük – az ifjú Ady alakja elevenedett meg, a Léda teremtette milió hangulatát érezhette, majd a „holnaposok” közel egy évszázad távolából is felfénylő szellemi izzása ragadta magával szinte törvényszerűen. Kutatni kezdett. Az 1900-as évek helyi társadalmi viszonyainak feltérképezésén túl igyekezett megragadni és írásaiban érzékeltetni a couleur locale-t. Majd továbbment: tanulmányozta, megis-

merte az Ady-szakirodalmat, jelesül annak Ady fiatal éveire vonatkozó részét. S mivel a költő Váradhoz való kötődése jószerivel a haláláig töretlen, így könyvei 1915–18-ig egészítik ki az eddigi, még ma is csak szétszórtan, darabjaiban föllelhető biográfiáját. Azt kötetiben nagy empátiával kikerekíti az életmű idézésével, bemutatásával. Nagyon kellenek ezek a munkák, mert előkészítői a régen várt és már bajosan halogatható tudományos igényű Ady-életrajz létrehozásának. Babits Mihály írta 1919-ben: „Gyűjtésétek össze minden sorát, minden gondolatát. Mennyi kincs hever még szétszórtan. Majd ha együtt lesznek a kincsek mind (s gyógyultan a sebek, s kihűlt az ércszobor izzó anyaga) – jövőnk, mérünk, nevezünk, számolunk – gazdag örökösök.” Talán-talán a művek mára összegyűjtettek (?). Születésük körülményeiről azonban még mindig nagyon keveset tudunk. Ez pedig – Ciceróval szólva – „nagyon is kárunkra lesz még”. Tudom – Tverdota György szavait idézem –, hogy „A művek olyan értelmezésének hitelét, amely kisebb vagy nagyobb mértékben ráhagyatkozik életrajzi és kortörténeti információkra, napjainkban több-kevesebb gyanú lengi körül.” De be kell látni, hogy amíg lehetőség van rá, most még talán adódik, a művek értő elemzéséhez használni lehet, sőt kell azok létrejöttének történeti mozzanatairól fellelhető adatokat is. A kor és a költő sorsa beépül az alkotásba. Ezt vitatni balgaság volna.

Hasznos munkát végzett, végez Péter I. Zoltán. Tapasztaljuk, hogy előző könyvei alapozzák e két vaskos kötetet (*Hogy látva lássanak... Ady Endre Nagyváradon, Ady Erdélyben* stb.). Világosan kitűnik a művekből, hogy azok korántsem véletlen hozadékai a más irányú kutatásoknak (hely- és építészettörténet), hanem a témában való elmélyült vizsgálódás eredményei. A szerző nem irodalomtörténész, viszont – ahol lehet – mértékkel, másutt bőséggel és helyén használja a szakirodalmat. Beépíti a kevésbé ismerttől, pl. Nagy Andor, *Tavaszi Váradon* regényes életrajzától (1938) Lengyel Géza és Hegedűs Nándor könyvein át a szakmában leginkább közkezen forgó, ötkötetes, Kovalovszky Miklós szerkesztette, az *Emlékezések Ady Endréről* sorozatig a fontos forrásokat. Nem róható fel a szerzőnek, hogy erősen támaszkodik a Kovalovszky „fellapozta” *Ady Endre életem nyitott könyve* című összeállításra, a Léda-viszonyról írva pedig a *Léda: legenda és valóság* című igen korrekt tanulmányára. Hangsúlyozom: becsülendően „népszerűsítő” köteteket olvashatunk, amelyek, mert rendkívül precíz a jegyzetapparátusuk, komoly a bibliográfiai mellékletük, a filológus, az irodalmár közönség igényeit is jórészt kielégíthetik.

Mindkét könyvben találunk olyan fejezeteket, helyeket, amelyek, ha kicsi vagy részkérdésekben is, de nóvumot adnak. (Egyébként pedig ki mondja azt meg,

hogy pl. egy vers elemzésekor mit tekinthetünk apró adaléknak vagy részletkérdésnek, és mi szolgál jelentős támpontul a mű megközelítéséhez?) Péter I. Zoltán a helyszíneket jól ismerve bizonyít, másrészt szembesíti ő is a jól-rosszul emlékezők memoárjait, és érdemi, legalábbis a mostani lehetőségekhez mérten érvényes következtetéseket von le. Emelhetne volna még argumentációjának színvonalát, ha épít Schweitzer Pál, *Ady és Mylitta* című kitűnő munkájára (2000) is. Szerencsésen választott eszköze érvelésének az Ady és Léda-kötetben a költő levelezésének folyamatos idézése, bizonyítékként való használata. Bár ritkán konfrontálódik, mégis gyakran folytat látens vitát pl. Révész Béla kijelentéseivel, Dénes Zsófia, a „telhetetlen múzsa” (Koczkás Sándor) „csúsztatásaival”, részben Franyó Zoltán és Ady Lajos emlékezéseivel stb. Dutka Ákos könyvét jól kezeli, mikor emlékeztet annak (is) regényes, olykor fikciós jellegére, azaz nem dokumentum, hanem művészi alkotás voltára. Megjegyzem, hogy így kell olvasnunk Krúdy Gyula remekét, az *Ady Endre éjszakai* című kisregényét is. Nem észleljük a könyvben az intimkedést, inkább, mint Kovalovszkynál, a ténszerűségekre törekvést tapasztaljuk akkor is, mikor az érdeklődés továbblendítésére törekszik. Árnyaltan és érdemén mutatja be Léda alakját, bár Benedek István, nézetem szerint meglehetősen pamfletízű, könyvére tett gyakori hivatkozásait feleslegesnek tartom (*Ady Endre szerelmei és házassága*, 1991.). Végül is üdvözlendő, hogy mind a stílusát, mind szakmaiságát tekintve egy újabb, jó, a jelenlegi lehetőségekhez mérten megbízható, hiteles forrásokra támaszkodó Léda-képet kaptunk.

Az Ady nagyváradi éveit bemutató kötetet fontosabbnak, több eredeti megállapítást tartalmazónak, ezért értékesebbnek is tartom. Szociográfiai színezetű művelődéstörténeti tabló, amelyben elhelyezi a költőről és a körülötte történekről írottakat. A századforduló Nagyváradjának megfestése itt nyilvánvalóan nem szándéka a szerzőnek, de világos, hogy az előző munkáinak konklúziói gyümölcsözően épültek be a „regényes életrajzba”. (Pl. *Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915*, Noran, Bp. 2000.) Nincs a lokálpatriotizmusában túlzó elfogultság vagy kirekesztő indulat, még akkor sem, mikor nem leplezheti a város magyar kultúrájának enyészten érzett fájdalmát. (Hetey Zoltán 1942-es, Ady Nagykárolyban töltött diákéveit leíró könyve [*Ady Bandi–Ady Endre*] elrettenítő ellenpéldája az ő attitűdjének.) Péter I. Zoltán tárgyilagosan állapítja meg, hogy a XX. század hajnala, Ady váradi éve óta, „az elmúlt száz év alatt negyedszereződött a város lakossága, ami gyökeresen megváltoztatta a lakosság etnikai összetételét is.”

A nagyváradi évek feldolgozásának forrásai, szakirodalma magától értőden szinte megegyezik a Léda-kötetével. Jó azonban, hogy itt erősebben támaszkodik Indig Ottó és Tabéry Géza írásaira is. Viszont sajnálatos, hogy a váradi antológia kapcsán nem használja pl. Ilia Mihály a tárgyban közölt fontos írásait (*A Holnap születése, A Nyugat és A Holnap* stb.). – Nincs terem alaposabban értékelni ennek a második, most elsődlegesen az Ady publicisztikáját előtérbe állító könyvnek még egyetlen teljes fejezetét sem. Fölhívom pusztán a figyelmet pl. az érdemi összefoglalásra, amit Adynak a Nagyváradi Naplóhoz szerződéséről (tudjuk, Szeged is fölvetődött), a lapnál töltött tanulóveiről, a közírói műfajainak (tárca, glossza, könyv- és színikritika stb.) megéréséről és Ady sajátosan eredeti lírai hangjának megszületéséről ad.

Ady útja Váradról – most másik elnevezését idézem –, a „Körös-parti Athénből”, a „Fény Városába”, Párizsba vitt; Léda oldalán, a „Nyugat” felé. A fölnevelő közeg azonban kíséri életútját és -művét. Nem változik a korai vallomás érvénye: „Szeretem, becsülöm és sokra tartom e várost, mert magyar, merész, munkás és modern. E város lelkében tehát benne van az én credóm...” A hely ihlető hatására leginkább Ady prózája figyelmeztet. De megjelenik az pl. a *Margita élni akar* (1912) verses regényben, a *Hiába hideg a Hold* emlékező soraiban, *A hosszú hársfa-sor* című, Emőd Tamásnak dedikált műve pedig egészében a Váradélményben és Váradon fogant 1913. július végén:

„Poros a hosszú hársfa-sor,
Holdfényes a püspöki udvar.
Simulnak a városi párok,
Vasúthoz futnak a kocsik.
Nagyvárad”

Hiányt pótolnak Péter I. Zoltánnak az elmúlt két évben megjelent Ady-kötetei. Megérik a kézbevétele. Arra csábít az ízléses kivitel, a tipográfia is, ami Faragó Ágnes igényes munkája.

Kardos László 1922-ben írta meg Ady debreceni éveinek krónikáját *A huszonegy éves Ady Endre* címmel. Egy fejezetét – nyolcvanhat éve már – így indította: „Az eljövendő Ady-biográfus, aki a poéta életét teljes monumentalitásában és teljes részletességgel tárja fel...” – Szomorú, hogy az a biográfus még nem érkezett meg. Öröm viszont, hogy Péter I. Zoltán és még jónéhány Ady-rajongó és -kutató művét és alakját elevenen élő hagyományként vigyázza, és elszántan készíti elő méltóan igényes életrajzát is.

Papp István Géza